

НЕДОЛІКИ ПРАВОТВОРЧОСТІ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

**Котляренко
Лідія Теодорівна,**

доктор біологічних наук, професор, професор кафедри криміналістичних експертиз, Національна академія внутрішніх справ

**Котляренко
Олександр Петрович,**

ад'юнкт, полковник юстиції, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Kotlyarenko L. T., Kotlyarenko A. P. The lawmaking drawbacks in the area of social protection of serviceman – members of combat actions.

The state of the rights and privileges of servicemen, participated in hostilities (members of the antiterrorist operation) is investigated. The current state of the law-making in the field of social protection of servicemen is considered. The legal impacts of the current lawmaking in this area were determined and the ways to overcome them. The necessity of withdrawal rules on termination of additional military vacations was emphasized.

Key words: human and civil rights; military – involved in the fighting (participated in hostilities); law-making; social protection; psychological rehabilitation.

Події на Сході України розширили сферу дії системи соціального захисту. Виникла потреба здійснення соціального захисту військовослужбовців – учасників антитерористичної операції, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Учасників антитерористичної операції віднесено до категорії учасників бойових дій [1], що надає їм право користуватися гарантіями соціального захисту ветеранів війни.

Гостроту окресленого питання ілюструють проведені двічі у Верховній Раді України слухання на тему «Проблеми учасників антитерористичної операції та шляхи їх вирішення» (8 липня 2016 року) та на тему «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи» (19 жовтня 2016 року).

Проголосивши свою незалежність, Україна стала на шлях побудови власної демократичної, соціальної, правової держави та громадського суспільства. Серед інших фундаментальних проблем, що постали перед

молодою державою, є утвердження, забезпечення, гарантування конституційних прав і свобод людини, що не можуть бути скасовані. Сьогодні особливо гостро це стосується тих громадян, які в умовах складної військово-політичної ситуації, що склалася внаслідок збройної агресії Росії проти України, виконують свій конституційний обов'язок захищати Вітчизну. Ефективність реалізації прав військовослужбовців, у першу чергу, залежить від досконалості законодавства, що встановлює відповідні правові гарантії. Тому дослідження новел законодавства в цій сфері, прийнятого з урахуванням досвіду набутого під час антитерористичної операції (далі – АТО), на сьогодні є необхідним.

Хоча проблеми, що розглядається у цій статті, приділили увагу у своїх наукових працях, зокрема, В. І. Дяченко, С. І. Дячук, А. М. Колодій, І. М. Коропатнік, М. В. Кравченко, Л. П. Медвідь, С. П. Пасіка, В. Й. Пащинський, М. В. Сорочишин, М. С. Туркот, питання реалізації прав, пільг і гарантій військовослужбовців – учасників бойових дій (учасників АТО) на сьогодні є малодослідженим.

Мета статті полягає в ревізії сучасної правотворчості у сфері соціального захисту військовослужбовців, виявленні недоліків та пошуку шляхів їх подолання.

Розвиток правової системи України супроводжується інтенсивним оновленням законодавства. Необхідність створення великої кількості нормативно-правових актів у короткий час стає причиною їх невисокої якості. Аналізуючи чинне законодавство

України, можна виявити численні недоліки, зумовлені недотриманням вимог техніки нормопроєктування. Недоліки в нормативно-правових актах – передумова правореалізаційних та правозастосувальних помилок.

Конституція України визначила, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [2, ст. 65]. Основною формою виконання цього обов'язку, який полягає в повсякденному здійсненні конкретних завдань, є військова служба – державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни [3, ст. 2].

Військовослужбовці – громадяни України, які проходять військову службу у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, передбачених законом. Особливості проходження служби покладають на військовослужбовців певні обмеження основних прав і свобод, зокрема, таких як: свободи пересування, вільного вибору місця проживання, вільного залишення території України, участі у діяльності політичних партій, страйках та демонстраціях, заняття підприємницькою діяльністю тощо [4]. Службова діяльність і побут цієї категорії громадян детально регламентовані, часто пов'язані з підвищеним ризиком для життя і здоров'я.

У зв'язку з цим, держава зобов'язалась забезпечувати соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей, закріпивши цей обов'язок в Основному Законі України та деталізувавши його у За-

коні України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон). У ньому визначено, що соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [5], які частково мають відшкодувати навантаження, пов'язані з особливостями проходження військової служби.

Через триваючий збройний конфлікт та вторгнення іноземного агресора на територію нашої держави нині утворилася категорія громадян, які потребують підвищеної уваги держави, – це учасники бойових дій (учасники АТО) та члени їх сімей. Вказана група потребує особливого підходу до її потреб – гідне соціальне забезпечення, шанобливе ставлення до них та моральне визнання державою, створення належних умов для підтримання їх здоров'я та активного довіголіття.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановив, що гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до Законів України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та іншими законами [3]. Аналогічний бланкетний характер містить пункт 8 статті 10¹ Закону, згідно з яким військовослужбовцям додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки та соціальні відпустки надаються відповідно до Закону України «Про відпустки». Інші додаткові відпустки надаються їм на підставах та в порядку, визначених відповідними законами України. Крім того, у пункті 10 статті 10 Закону, що має назву «Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей» зазначено: «військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами».

Таким чином, утворено взаємозв'язок нормативно-правових актів у сфері соціально-правового захисту військовослужбовців, які мають одночасно два і більше спеціальних статусів з зазначеного впливає, що військовослужбовець який є учасником бойових дій, має, зокрема, права і пільги, визначені Законами України

«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [6].

Однак, тут є один парадокс. З одного боку необхідною умовою захисту прав людини є належна державна організація суспільства. А з іншого – держава є потенційним порушником прав людини.

На підтвердження вказаного наведемо свіжий приклад: 20 грудня 2016 року Конституційний Суд України за поданням Верховного Суду України визнав неконституційним обмеження у 2016 році максимального розміру пенсії військовослужбовцям, обґрунтувавши таке рішення положеннями Конституції України та правовим статусом військовослужбовців, які потребують особливого захисту, а їхні права – особливих гарантій. Проте, незадовго до проголошення цього рішення прийнято закон, підписаний Президентом України, щодо обмеження максимального розміру пенсій військовослужбовцям у 2017 році.

Отже, надання державою військовослужбовцям відповідних гарантій, що певним чином мають відшкодувати додаткові навантаження, безпосередньо пов'язано з особливостями виконання ними обов'язків військової служби. Проте, провівши навіть поверхневий аналіз останніх змін до Закону, можна зробити висновок, що в Україні зберігається стійка тенденція до зниження рівня соціальної захищеності військовослужбовців, неспроможності держави виконувати в повному обсязі взяті на себе перед ними зобов'язання. Особливої гостроти сьогодні набули проблеми за-

безпечення прав військовослужбовців на відпустки, відпочинок, освіту, охорону здоров'я та медичну допомогу.

Проблему малоефективності існуючої системи соціального захисту окремих категорій громадян, зокрема учасників АТО, та подальше погіршення цієї ситуації окреслює й у «Національній стратегії у сфері прав людини» [7], що загалом спрямована на удосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Результатом виконання Стратегії має стати запровадження в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, а також створення системи соціальної, медичної та психологічної реабілітації учасників АТО для їх повернення до нормального життя.

Законодавство України, що регулює основи соціального захисту військовослужбовців, наразі активно розвивається. За час проведення АТО на Сході України було прийнято чимало нормативно-правових актів, спрямованих на покращення соціального статусу цієї групи громадян. Водночас низка позитивних змін стосується виключно військовослужбовців, які були мобілізовані на особливий період. Для військовослужбовців за контрактом сучасна законотворча діяльність у сфері соціального захисту загалом має декларативний характер. Подекуди прийняті зміни та доповнення взагалі є хаотичними, безсистемними, недостатньо обґрунтованими й відверто помилковими,

що навряд чи можуть бути виправдані виключно реальними можливостями держави. У зв'язку з чим, на наше переконання, проблеми соціального блоку у Збройних Силах України не тільки не вирішуються, але й значно поглиблюються.

За період проведення в Україні часткової мобілізації, оголошеної Указом Президента України від 17 березня 2014 року № 303 «Про часткову мобілізацію», до цього часу було прийнято двадцять три закони України, якими внесені зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». З них вісім стосувалися виключно змін до згаданого Закону, також шість і чотири закони відповідно вносили зміни у статтю 10⁻¹ (відпустки) та статтю 11 (охорона здоров'я). Щоб переконатися в антиконституційності такої правотворчості проведемо невеликий аналіз найбільш кричущих змін.

Так, 27 березня 2014 року прийнятий Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» № 1166-VII. Згідно з його положеннями, у супереч вимогам статті 22 Конституції України, із статті 1⁻² «Гарантії соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей» Закону було виключено частину третю (яка слугувала своєрідним «фільтром» від антиконституційних змін) про недійсність нормативно-правових актів, що обмежують права та пільги військовослужбовців. Таким чином було «легалізовано» та одночасно запроваджено такі обмеження. Згаданим за-

коном військовослужбовці та члени їх сімей були остаточно позбавленні низки пільг: на санаторно-курортне лікування, 50-відсоткової знижки на комунальні послуги, безоплатного проїзду тощо. «Винятковий цинізм» таких змін полягає в тому, що у спеціальному Законі, призначеному гарантувати конституційні положення щодо недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, фактично й було закріплено таку можливість. Законодавцями не було взято до уваги навіть складну військово-політичну ситуацію в державі, неприховану агресію Російської Федерації, блокування військових частин та установ Збройних Сил України, що дислоковані в Автономній Республіці Крим, триваючу мобілізацію.

Варто нагадати, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 107-VI від 28 грудня 2007 року з частини другої статті 1⁻² було виключено аналогічну за змістом норму про те, що визначені законом пільги, гарантії та компенсації, *не можуть бути скасовані чи призупинені без їх рівноцінної заміни*. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 10-рп/2008 від 22 травня 2008 року таку зміну було визнано неконституційною, однак до попередньої редакції ця частина статті досі не змінено.

20 травня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації» № 1275-VII. Цим законом внесено зміни до

статті 10⁻¹ Закону, якими припинено надання в особливий період військовослужбовцям низки відпусток, крім відпусток за сімейними обставинами та з інших поважних причин тривалістю не більш як 10 календарних днів, відпусток військовослужбовцям-жінкам у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, відпусток у зв'язку з хворобою або для лікування після тяжкого поранення. Тобто вказаним Законом, в супереч вимогам статей 22, 64 Конституції України щодо недопущення обмеження конституційних прав і свобод людини, крім випадків, передбачених Конституцією України (в умовах воєнного або надзвичайного стану), в котре на невизначений термін (особливий період) було припинено право військовослужбовців на більшість видів відпусток (у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки тощо). Отже, такі зміни до Закону унеможливили отримання військовослужбовцями додаткових відпусток, а тому обмежили (звужили) раніше існуючі їх можливості для реалізації цього права.

Така ситуація спричинила необхідність внесення змін. Через місяць був зареєстрований відповідний проект закону (реєстр. № 4079а). У пояснювальній записці до нього зазначено, що припинення згаданих видів відпусток військовослужбовцям є нераціональним і тому їх слід поновити. Обґрунтовуючи необхідність його прийняття, автор законопроекту констатував, що припинення цих відпусток повністю позбавляє військовослужбовців права отримати

вищу освіту, без відриву від виконання службових обов'язків, що є неприпустимим у правовій державі. Проте, в ході розгляду законопроекту народними депутатами України, такі положення були вилучені. В результаті чого, 4 липня 2014 року було прийнято Закон України № 1589-VII «Про внесення змін до деяких законів України щодо додаткових гарантій соціального захисту військовослужбовців в особливий період». Незважаючи на його «соціальну» спрямованість, що прямо впливає з самої назви закону, він все ж зберіг неконституційну норму про припинення вказаних відпусток військовослужбовцям, яка є чинною й до сьогодні, тобто вже понад два роки. Цікаво, що Головне науково-експертне управління Верховної Ради України у висновку на проект цього закону пропонувало надавати матеріальну компенсацію за невикористану частину додаткових відпусток.

Плутанини в цьому питанні додавив Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби та питань соціального захисту громадян України, які проходять військову службу під час особливого періоду» від 15 січня 2015 року № 116-VIII. Зокрема пункт 17 статті 10⁻¹ Закону був викладений у новій редакції: «В особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію військовослужбовцям надаються відпустки, передбачені *частинами* першою, шостою та дванадцятою цієї

статті...». При цьому автори закону допустили порушення правил законодавчої техніки, адже у вказаній статті відсутні частини, очевидно мались на увазі *пункти*, про що зазначено у пункті 19 цієї ж статті. Така фрагментарна правотворча діяльність породжує недовершеність правового регулювання, що не відповідає принципу юридичної визначеності як складової конституційного принципу верховенства права, а також конституційним принципам справедливості та рівності (статті 21 і 24 Конституції України), з яких випливає вимога ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає довільного трактування у правозастосовній практиці та неминуче призводить до сваволі, а в даному випадку – до порушень прав військовослужбовців та необхідності їх поновлення.

Також варто наголосити, що з метою забезпечення вирішення нагальних питань соціального захисту й реабілітації учасників АТО, Президентом України був підписаний Указ «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» від 18 березня 2015 року № 150, який зокрема, активізував законодавчі ініціативи у цій сфері.

Очевидно з його урахуванням, 14 травня 2015 року прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня соціального захисту окремих категорій ветеранів війни» № 426-VIII. Він закріпив норму у декількох законах щодо на-

дання додаткових відпусток окремим категоріям ветеранів війни (учасникам бойових дій) із збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік. Зокрема статтю 12 «Пільги учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них» Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» доповнено нормою про надання *пільги* у виді додаткової відпустки, а Закон України «Про відпустки» доповнено новою статтею 16-² «Додаткова відпустка окремим категоріям ветеранів війни».

При цьому зміни до Закону, в частині скасування норми про припинення надання відпусток військовослужбовцям в умовах особливого періоду або застереження щодо не поширення такого обмеження на військовослужбовців – учасників бойових дій, не внесені. Отже в законодавстві одночасно існує два нормативно-правових акти, що порізно регулюють одне і те ж питання. Наявна неузгодженість (колізія) двох спеціальних норм права, закріплених у двох спеціальних нормативно-правових актах однакової юридичної сили. Реалізувати на практиці таке право (пільгу) військовослужбовцям – учасникам бойових дій (близько 250 тис. осіб) не представляється можливим.

В теорії права колізія норм права вирішується шляхом вибору тієї норми, що стосується конкретного випадку (юридичного факту). Існує декілька способів визначення нормативно-правового акту, яким слід керуватися. Скажімо, в пункті 1 Листа Міністерства юстиції України від 26

грудня 2008 року № 758-0-2-08-19 зазначено: «У разі неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності. Така неузгодженість може виникнути внаслідок того, що прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням «застарілих» норм з одного й того ж питання» [8]. Відтак, є підстави вважати, що при вирішенні питання надання військовослужбовцям – учасникам бойових дій вищезгаданої додаткової відпустки слід керуватися нормами Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Проте практика показує, що командири (начальники) військових частин (установ) відмовляють військовослужбовцям у наданні додаткових відпусток, керуючись вимогами Закону про їх припинення. Це вимагає оперативного втручання з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Конституційного Суду України та інших державних інституцій. Адже коли до порушення конституційних прав і свобод призводить застосування законів, щодо яких є сумніви в конституційності їх положень, саме останній зобов'язаний вирішувати питання про їх відповідність Конституції України.

Ще одним проблемним питанням для військовослужбовців залишається проходження психологічної реабілітації, яка є складовою їх права на охорону здоров'я.

3 листопада 2015 року прийнятий Закон України «Про внесення зміни

до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 742-VIII. Вказана стаття була доповнена абзацом такого змісту: «Військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад. Порядок проведення реабілітації та відшкодування вартості проїзду встановлюється Кабінетом Міністрів України». Згідно прикінцевих положень цього Закону, Кабінету Міністрів України доручено у місячний строк прийняти відповідні нормативно-правові акти. Проте, Уряд одразу «поспішив» їх приймати, і на теперішній час виконав це доручення частково.

Лише через вісім місяців Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 528 було затверджено «Порядок виплати грошової компенсації вартості проїзду учасників антитерористичної операції до реабілітаційних установ для проходження психологічної реабілітації та назад». А Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції», підготовлений ще у лютому 2016 року, так і залишився проектом [10]. На со-

годні основними підзаконними нормативно-правовими актами у цій сфері є постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 221, якою затверджений «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції», «Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів)», затверджене Наказом Міністерства оборони України від 9 грудня 2015 року № 702 та «Інструкція про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних Силах України», затверджена Наказом Міністерства оборони України від 4 листопада 2016 року № 591.

Начебто вищезгаданий закон розширив можливості військовослужбовців щодо збереження їх здоров'я. Проте, закріпивши обов'язок проходження реабілітації, Уряд не визначив Порядок її проведення. В свою чергу, Міністерство оборони України у згаданій Інструкції розширило перелік категорій осіб, що можуть направлятися на реабілітацію (у розріз норми Закону), при цьому обмежило учасників АТО на «обов'язковість» її проходження, шляхом встановлення таких застережень як: «наявність медичних показань» та «у межах видатків, передбачених у кошторисі».

Відсутність єдиного загальнодержавного Порядку проведення психологічної реабілітації нівелює

обов'язковість її проходження. Відтак, вирішення питання щодо проходження реабілітації залежить не від бажання військовослужбовця, а від наявності у нього медичних показань. При цьому, основним камінем спотикання для її проходження, як зазначалось раніше, є припинення надання військовослужбовцям додаткових відпусток. Тому на сьогодні пройти реабілітацію вони можуть лише під час своєї щорічної (основної) відпустки.

По за всяким сумнівом, соціальні гарантії стосовно військовослужбовців – запорука боєздатності нашої армії та впевненості військових у майбутньому. Таким чином, є нагальна необхідність скасувати норму про припинення відпусток. Водночас, з точки зору забезпечення системності законодавства, потрібно без зволікань внести зміни до Закону, доповнивши його такими положеннями:

1) військовослужбовцям, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надаються додаткові пільги, гарантії та компенсації, визначені вказаним законом (яку внести до статті 1-² Закону);

2) військовослужбовцям, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надається додаткова відпустка із збереженням грошового забезпечення тривалістю 14 календарних днів на рік (яку внести до статті 10-¹ Закону);

3) військовослужбовцям, які підлягають проходженню психологічної, медико-психологічної реабілітації відповідно до абзацу шостого пункту

І статті 11 цього Закону, на період реабілітації надається реабілітаційна відпустка, в порядку визначеному Кабінетом Міністрів України (яку внести до статті 11 Закону).

На підставі проведеного аналізу окремих законодавчих новел у сфері соціального захисту військовослужбовців можна зробити висновок, що принцип ієрархії правових актів за їх юридичною силою так і не став складовою сучасного правового мислення та практичної діяльності законодавчого органу. Головний дефект правотворчого процесу в Україні полягає в тривалій несформованості конституційного порядку як системи правових цінностей, що є вищим імперативом для функціонування людини та суспільства. Конституційні норми поки що не стали ціннісною основою загальнонаціонального суспільного договору, гарантією прав і свобод громадян, а продовжують залишатися недієвими, створюючи ілюзію опіки держави, що у свою чергу знижує толерантність у суспільстві, ступінь суспільної довіри до інститутів публічної влади. Потрібно переглянути формальну традицію конституціоналізму та перейти на сучасні стандарти європейської соціальної, правової держави, правовим ядром якої є пріоритет прав людини.

Правотворча діяльність у цій сфері є особливо важливою для згаданої категорії громадян, а тому, для підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі, вона повинна здійснюватися виключно на основі фундаментальних наукових досліджень і експертних оцінок, науково обґрунтованою, теоретично змо-

дельованою, прогнозованою, вивіреною й апробованою.

Список використаних джерел:

1. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Закон України від 6 травня 2014 року № 1233-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 900.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

4. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 191.

6. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту сімей: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45. – Ст. 425.

7. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.

8. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії: лист Міністерства юстиції України від 26 грудня 2008

року № 758-0-2-08-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>.

9. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: проект

постанови Кабінету Міністрів України. – 2016. – 11 березня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/zvyazky-z-hromadskistyuu/hromadske-obhovorennya/zaprosujemo-do-obhovorennya-5.html>.

Котляренко Л. Т., Котляренко О. П. Недоліки правотворчості у сфері соціального захисту військовослужбовців – учасників бойових дій

Досліджено стан реалізації прав і пільг військовослужбовців – учасників бойових дій (учасників антитерористичної операції). Розглянуто сучасний стан правотворчості у сфері соціального захисту військовослужбовців. Визначено правові колізії поточної законотворчості у цій сфері. Запропоновано шляхи їх подолання. Наголошено на необхідності відміни норми про припинення додаткових відпусток військовослужбовцям.

Ключові слова: права людини та громадянина; військовослужбовці – учасники бойових дій; правотворчість; соціальний захист; психологічна реабілітація.

Котляренко Л. Т., Котляренко А. П. Недостатки правотворчества в сфере социальной защиты военнослужащих – участников боевых действий

Исследовано состояние реализации прав и льгот военнослужащих – участников боевых действий (участников антитеррористической операции). Рассмотрено современное состояние правотворчества в сфере социальной защиты военнослужащих. Определены правовые коллизии текущего законодательства в этой сфере. Предложены пути их преодоления. Отмечена необходимость отмены нормы о прекращении дополнительных отпусков военнослужащим.

Ключевые слова: права человека и гражданина; военнослужащие – участники боевых действий; правотворчество; социальная защита; психологическая реабилитация.